

Оригинални научни рад
уДК: 94(497.16)"14"
doi: 10.5937/zrffp54-49723

ТВРЂАВА РОСАФД: ИСТОРИЈСКИ НАРАТИВИ О ОСНИВАЊУ СКАДРА НА БОЈАНИ У ДЕЛУ О ОПСАДИ СКАДРА МАРИНА БАРЛЕЦИЈА

Драгана М. МИЛИЋ¹
Универзитет у Нишу
Филозофски факултет
Департман за историју
Ниш (Србија)

---

¹ dragana.milic@filfak.ni.ac.rs; <https://orcid.org/0000-0002-4319-5800>

Примљен: 8. 3. 2024.
Прихваћен: 2. 12. 2024.

ТВРЂАВА РОСАФА: ИСТОРИЈСКИ НАРАТИВИ О ОСНИВАЊУ СКАДРА НА БОЈАНИ У ДЕЛУ О ОПСАДИ СКАДРА МАРИНА БАРЛЕЦИЈА²

Кључне речи:
Марин Барлеције;
Скадар;
Росафа;
средњи век;
Немањићи;
оснивање Скадра;
предање.

Сажетак. Предмет овог рада је најранија прошлост града Скадра представљена у делу *De obsidione Scodrensi* (О опсади Скадра), које је на латинском језику написао римокатолички свештеник Марин Барлеције. Скадранин Барлеције је на самом крају XV века оставио кратку повест о родном граду описујући опсаде и предају града турским завојевачима, али и дајући информације о његовом оснивању и најранијој историји. Ово дело није било предмет темељних истраживања у српској историографији. О оснивању Скадра на Бојани због велике временске дистанце често су се испредале приче и легенде, неговане у свести народа који је живео на том подручју. Анализирањем историјских и легендарних наратива о Скадру указује се на сличност са мотивима епске песме *Зигање Скадра* и предања које се везује за оснивање овог града. Поред тога, задатак овог рада је да укаже на до сада мало познату генеалогiju која владаре из династије Немањић представља као наследнике митских оснивача Скадра.

² Ово истраживање подржало је Министарство науке, технолошког развоја и иновација Републике Србије (Уговор бр. 451-03-66/2024-03). Истраживање је припремљено у оквиру пројекта *Историја данас, изазови и искушења*, који се изводи на Филозофском факултету Универзитета у Нишу (бр. 336/1-6-01).

Град који се налази на узвишењу поред источне обале Скадарског језера у свом историјском развоју био је препознатљив по различитим именима: Scodra, Scutarum, Scutari, Iscenderie, Shkodër, Скъдъръ, Росафъ, Rosafa, Ruzaphata (Даничић, 1864, стр. 119; Detelić, 2007, стр. 385; Антоновић, 2010, стр. 254). Српска епска народна традиција га памти као Скадар на Бојани, често му додајући атрибут бели (Стефановић Караџић, 1845, стр. 115–125; Detelić, 2007, стр. 385–386). Римокатолички свештеник Марин Барлеције из Скадра, који је живео у другој половини XV и на почетку XVI века, саставио је, вероватно, прво веће дело посвећено овом граду које је сачувано до данашњег дана. Иако његово дело *De obsidione Scodrensi* (*О ојсаги Скадра*) тематски обухвата неколико година историјских збивања у граду, он се осврће на много ранији период. Како би осветлио славну прошлост Скадра, покушао је да открије његове почетке и историјски развој који се преплиће са предањем. Да би се ваљано представила прича Марина Барлеција о оснивању Скадра и његов историјски развој, неопходно је на самом почетку дати кратак историјски преглед града до ауторовог доба.

Оснивачи Скадра били су Илири, који су овај град подигли у IV веку пре нове ере као једно од својих већих средишта. Римљани су после успешног ратовања у II веку пре нове ере заузели Илирску краљевину, укључујући и Скадар (Detelić, 2007, стр. 386; Антоновић, 2010, стр. 255). Скадар је у позној антици и раном средњем веку представљао управни и црквени центар као један од најзначајнијих градова у јадранском залеђу. У раном средњем веку подручје града припадало је Источном римском царству (Византији), а краткотрајно се нашло у српској власти у XI веку. Византијска власт је обновљена почетком XII века, а град поново долази под српску управу после успешних војних похода великог жупана Стефана Немање против Византије (1183–1186). У саставу државе Немањића налазио се до 1359. године, када управу над њим преузима породица обласних господара Зете – Балшићи. Скадар се у поседу Балшића налазио, са извесним прекидом, све до 1396. године, када се у граду успоставља млетачка управа (Антоновић, 2003, стр. 227–228; Detelić, 2007, стр. 386; Јиречек, 1914, стр. 156–158; Антоновић, 2010, стр. 255–256; Рудић, 2021, стр. 32, 85–89).

Тврђава Росафа: историјски нараштиви о оснивању Скадра на Бојани у делу О опсади Скадра Марина Барлеџија

Подручје око Скадра је за време млетачке власти било поприште сталних војних сукоба између Млечана, локалних обласних господара и Турака. То говори о стратешком значају овог подручја. Највећа опасност по град било је незауостављиво напредовање турске војске, па је Скадар био под опсадом два пута, током 1474. и 1478. године. Иако су опсаде биле неуспешне, град је предат Турцима 1479. године, склапањем турско-млетачког мировног уговора. Тада је заведена турска управа, а град је постао средиште новоформираног Скадарског санџака (Божић, 1979, стр. 218–227; Антоновић, 2003, стр. 50–56; Detelić, 2007, стр. 387).

Сведочанство о турским опсадама Скадра оставио је очевидац и учесник ових догађаја, Марин Барлеџије (Барлети), римокатолички свештеник и хуманиста.³ Дело *О опсади Скадра* у српској историографији остало је у сенци Барлеџијевог много познатијег дела *Прича о животињу и делима Скендербега, кнеза Ејира*, које је доживело велику славу у Европи недуго после објављивања.⁴ Захваљујући њему, Скендербег је слављен широм Европе као хришћанин који је живот посветио пружању отпора муслиманима, односно Турцима (Радонић, 1942, стр. 7; Jensen, 2022, стр. 235).

Марин Барлеџије је у историји остао упамћен као биограф Ђурђа Кастриота Скендербега, који је у време албанског националног препорода у XIX веку прихваћен као албански национални херој. Остављајући по страни перцепцију историјске личности Ђурђа Кастриота у односу на легендарне представе о њему, потребно је указати како је албанска национална идеја XIX века утицала на порекло његовог биографа.

Извесно је да је Марин Барлеџије рођен у Скадру или његовој околини средином XV века, али је његово етничко порекло спорно. У албанској историографији преовладава став да је он Албанац, па се сматра првим албанским историчарем који је живео у епохи хуманизма (Нохћа, 1998–1999, стр. 20; Barleti, 2012, стр. 9–10; Nosalook, 2012, стр. 1; Jensen, 2022, стр. 235–236). Осим тога, потенцира се и италијанско порекло јер се његово презиме повезује са градом Барлета (Barletta) у покрајини Апулији, која се налази на југу Апенинског полуострва. Према овој теорији, Барлеџијева породица преселила се у Скадар, где је он рођен и где је живео до 1479. године (Pall, 1938, стр. 1–3).

³ У оригиналу на латинском језику његово име гласи *Marinus Barletius*, док је присутнији поалбанизовани облик *Marin Barleti* (Barleti, 2012, стр. 17–18). Користи се и облик прилагођен италијанском језику *Marino Barlezio* (Pall, 1938, стр. 1; Ђирковић, 1968, стр. 300). У српској средини присутне су две верзије: *Марин Барлеџије* и *Марин Барлејши* (Ђирковић, 1968, стр. 300, 407; Барлети, 2018, стр. 5).

⁴ Ово дело писано је на латинском језику и објављено је у Риму између 1508. и 1510. године под насловом *Historia de vita et gestis Scanderbegi, Epirotarum principis*. Барлеџије је са пуно детаља приказао Скендербегов живот, а посебно је величао његове победе и врлине. Заправо, то је романсирана биографија, написана врло субјективно због чега ово дело није поуздан историјски извор (Радонић, 1942, стр. 7–8; Jensen, 2022, стр. 235).

Међутим, Барлеције своје етничко порекло не наводи, већ се одређује као Скадранин, односно становник Скадра, што је истакао у посвети дужду Венеције Леонарду Лоретану: „Mariniii Barletii Scodrensis Sacerdotis ad serentissimu principem Leonardum Lauretanu Venete aristocratie ducem illustrissimu eiusqu sanctissimu Senatam De obsidione Scodrensi liber primus” (Barleti, 1504, стр. a i r). Осим аутобиографских белешки немамо друге податке о њему. Због тога се без резерве не може прихватити ни став о албанском, ни став о италијанском пореклу. Поред ових, постоји и тумачење појединих српских кругова по којима Барлеције има српско порекло.⁵

У савременим преводима Барлецијевог дела *О ојсаги Скадра* супротстављају се два става. У преводу на енглески језик наслов дела допуњен је речима *Храбра борба Албаније против османског освајања 1478 (Albania's courageous stand against Ottoman conquest, 1478)*, док је у српском преводу додато *Срби бране сџару њресџионицу* (Barleti, 2012; Барлети, 2018). Овакве допуне нису засноване на објективним чињеницама и производ су свеprisутног тренда осавремењавања историје, односно прилагођавања историјских догађаја и личности савременом добу под утицајем савремених политичких и друштвених тенденција. Због тога је једино ваљано решење користити прво штампано издање овог дела као примарни извор, а не његове касније верзије и преводе.

Иако је његово постојање одавно уочено, у српској историографији је садржај дела *О ојсаги Скадра* у малој мери коментарисан. Од српских историчара највише пажње му је посветио академик Сима Ћирковић, који се бавио коментарисањем извора Мавра Орбина (Ћирковић, 1968, стр. 291–428).⁶ Поред тога, дотакао се извора које је могао користити сам Марин Барлеције (Ћирковић, 1968, стр. 310; Ћирковић, 1998, стр. 205). Осим академика Симе Ћирковића, српски историчари су углавном у својим истраживањима наводили Барлецијево дело без подробнијих анализа. Како оно није значајно само за две турске опсаде Скадра и окончање млетачке власти већ и за шире историографско истраживање прошлости овог града, неопходно је посветити му више пажње.

Марин Барлеције је дело са оригиналним насловом *De obsidione Scodrensi*, а преведено *О ојсаги Скадра*, написао и објавио на латинском језику 1504. године у Венецији. У овом граду Барлеције се са бројним суграђанима нашао

⁵ Као потврда српског порекла наводи се податак из *Цетињској летописи*, рукописне књиге са преписима које је углавном сакупио владика Василије Петровић Његош у XVIII веку. Један од текстова је *Повијест о Скендер бегу Чернојевићу ва свейтом кришџени нареченом Георију*, што је сажети превод Барлецијевог дела о Скендербегу. При крају је забележено да је тај текст писао „Марин Скадранин, Словен родом, на у латинском језику велми учен” (Мартиновић, 1962, стр. 4, 9, 12, 30а). Међутим, овај усамљени податак не наводи искључиво српско порекло и не може му се одиста веровати.

⁶ Мавро Орбин је при писању дела *Краљевство Словена (Il regno degli Sclavi)* цитирао Марину Барлецију три пута. Осим тога, користио је поједине елементе из дела *О ојсаги Скадра*, али без навођења његовог наслова и имена аутора (Ћирковић, 1968, стр. 407).

после предаје Скадра Турцима 1479. године.⁷ Након извесног времена преселио се у Рим, где је живео и радио, највероватније до 1512. године (Pall, 1938, стр. 5, 7).

Иако није стекло славу попут дела о Скендербегу, сведочанство о последњим годинама млетачке власти у Скадру оставило је трага у неколико потоњих издања. Барлеџије је мотиве за писање представио у предговору посветивши га млетачком дужду Леонарду Лоретану, а дело је требало да представи јуначку одбрану Скадра и да послужи као пример другим народима (Pall, 1938, стр. 8, 18; Jensen, 2022, стр. 238). Састоји се из три књиге. У првој књизи заступљена су поглавља о пореклу Турака, њиховим владарима, обичајима и освајањима. Један део посвећен је историји Скадра, од његовог оснивања до прве турске опсаде 1474. године. У другој књизи даје се детаљан опис прве опсаде града. Трећа књига посвећена је другој турској опсади града, потписивању турско-млетачког мировног уговора и незадовољству Скадрана који су напустили град и одселили се у Венецију (Barleti, 1504, стр. a ii r – a iv r). Уочено је да садржај друге и треће књиге подсећа на дневник, па је изнета тврдња да је Барлеџије саставио дело на основу својих белешки и сећања (Pall, 1938, стр. 9, 33).

У средишту нашег интересовања је сегмент у историјском развоју Скадра, означеном на маргини као „Први оснивачи Скадра” („Primi fundatores urbis Scodre”), који се налази у првој књизи (Barleti, 1504, стр. c i v). Барлеџије се дотакао најраније историје Скадра како би истакао његов значај и славну прошлост. На самом почетку овог сегмента даје списак извора које је користио уз напомену да је Скадар важан и древан град, али да о његовом пореклу нема веродостојних података. Појашњава да је приликом освајања римског претора Анџија и пада под „варварску” власт град био спаљен и опустошен, али без временског оквира. Иако је услед неколико разарања нестала већина података, Барлеџије пише да је успео да прикупи све доступне изворе како би укратко представио историју града.⁸ Према његовим речима, то су били фрагменти, а не анали: „veru nuper ad manus nostras fragmenta quaedam verius quae annales peruenere” (Barleti, 1504, стр. c i r – c ii r).

Ослањајући се на популарну легенду, за коју каже да је прихватају странци, порекло града повезује са Александром Великим. Ову легенду прихватили су Турци („Meumethani”) који су град назвали Скендерија („Scanderia”) по Александру Великом (Barleti, 1504, стр. c i v). Међутим, Барлеџије одбацује ову теорију јер сматра да се то односи на Александрију у Египту. Према другој легенди, оснивач Скадра био је епирски владар Јован („Ioann regulo

⁷ Предаја Скадра турским властима резултовала је појачаном исељавању становништва у Млетачку републику. Они су се прилагодили новим животним условима окупивши се унутар сопствене друштвене структуре одређене по пореклу. Најбројнији међу њима, албански исељеници или *Albanesi*, живели су и деловали у оквиру братовштине *Scuola degli Albanesi* (Čoralić, 2007, стр. 59–88).

⁸ О изворима које је Барлеџије користио видети Pall, 1938, стр. 33–43.

Епиро̀та”), који је столовао у овом граду (Barleti, 1504, стр. с i v). Становници су се због његове тираније побунили и протерали га, након чега је он проклео град и пожелео му свако зло. Иако није прихватио ни ову легенду, Барлеције је забележио да би то објаснило лошу судбину града. Потом наводи и трећу легенду, коју, како изгледа, прећутно прихвата. Објашњава да је написана на народном, локалном језику, а према њој Скадар су основале две сестре, Роса и Фа по којима је тврђава названа Росафа: „in his enim vernacula lingua scriptum est: Rosam quendam cum Pha sorore sua primos fundatores urbis Scodrae fuisse: Unde eius Arx Rosapha appellabatur” (Barleti, 1504, стр. с ii r).

У науци је одавно објашњено порекло имена Росафа (Розафа), те о томе није потребно додатно дискутовати.⁹ У српским средњовековним текстовима најпре се спомиње у *Житију Свештој Симеона* од Стефана Првовенчаног као „Росаф град звани Скадар”, који се убраја у градове који припадају дедовини Стефана Немање (1988, стр. 73). Да је овај назив био у употреби у српској средини сведочи његово помињање у Горичком зборнику, писаном у XV веку, где је, осим града, Скадарско језеро уписано као Росафатско језеро (Бајовић, 2020, стр. 77). Име Росафа углавном је означавало Горњи град – тврђаву, подигнуту на брегу високом 135 метара, мада се то могло односити и на Доњи град (Антоновић, 2003, стр. 50; Антоновић, 2010, стр. 254).

У албанској средини назив Росафа објашњава се спојем имена јунака који су по предању основали град. Присутна су два тумачења па су митски оснивачи Скадра Роса и Фа, према једном две сестре, а према другом брат и сестра (Јastreбов, 1904, стр. 145; Pall, 1938, стр. 35–36; Detelić, 2007, стр. 387). У ствари, овде је дошло до раздвајања назива Росафа. Барлеције је при писању дела о оснивању Скадра користио усмено предање и извор на локалном језику („vernacula lingua scriptum est”), али није познато који би то спис могао бити (Barleti, 1504, стр. с ii r; Стефановић, 1933, стр. 263, 292; Ćirković, 1998, стр. 205). Међутим, он само кратко помиње да су град основале сестре Роса и Фа и да су владале дуго у миру и срећи. Објашњење легенде може се наћи у делу које је саставио Ијасин Екар, француски путописац и конзул у Скадру средином XIX века. Он је Росафу окарактерисао као стару српску тврђаву, а њено име је извео по оснивачима из албанске песме (Nesquard, 1858, стр. 17).

Према верзији легенде коју је Екар забележио, јунак Роса изабрао је узвишење на планини Тарабош за изградњу тврђаве која би штитила град

⁹ Друго име за Скадар – Росафа потиче од култа светих сиријских мученика Срђа (Сергија) и Вакха, којима је посвећен манастир који се налази на левој обали Бојане у Скадарском дистрикту. Поменути мученици, пореклом из града Росафе у Сирији, страдали су у прогонима хришћана 303. године. Ширење култа забележено је у време цара Јустинијана I (527–565), који је у њихову част обновио град Росаф и назвао га Сергиополис, док је у Цариграду сазидао цркву посвећену Срђу и Вакху (Суботић, 1958, стр. 132–148; Јиречек, 1959, стр. 493–497; Кораћ, 1961, стр. 35–44; Нохћа, 1998–1999, стр. 19–30; Mitrović, 2015, стр. 97–101, 246–247).

Тврђава Росафа: историјски нарашћиви о оснивању Скадра на Бојани у делу О опсади Скадра Марина Барлеџија

од непријатеља. Пред крај изградње урушила се северна кула. Тврђава није могла бити завршена јер се после сваке доградње кула урушавала преко ноћи. Онда је један старац, познат по својој мудрости, изјавио да женска особа мора да буде узидана у зид куле како би урушавање било спречено, а град у будућности уживао у просперитету. Када је Росина сестра Фа дошла да обиђе раднике, узидали су је у зид куле. Пошто је била млада мајка, тражила је да јој се дозволи да још једном доји свог сина. Неимари су оставили рупу у зиду, а млеко је наставило да тече, те је настао непресушни извор (Nesquard, 1858, стр. 17; Стефановић, 1933, стр. 263–264).

Мотив жртвовања младе жене или деце зарад просперитета грађевине није стран у фолклористици балканских народа. Осим тврђаве, жртва је подношена и током изградње мостова, манастира и других грађевина (Стефановић, 1933, стр. 251–252, 271–277; Skendi, 1954, стр. 50, 54; Ђерић, 1997, стр. 17, 35, 43–45). Обреди жртвовања деце и младих су јако стари и представљају највреднији дар који се може дати натприродном бићу како би се оно умилостивило и омогућило напредак заједници. Жртва је увек недужна јер треба да преузме грехове свих у заједници и својим животом допринесе искупљењу (Ђерић, 1997, стр. 35, 43, 67).

Жртвовање младе мајке која има сина у колевци централни је мотив српске епске песме *Зидане Скадра*. Према њој, оснивачи Скадра су браћа Мрњавчевић, што није историјска истина:¹⁰

*Град градила њри браћа рођена,
До њри браћа њри Мрњавчевића:
Једно дјеше Вукашине краље,
Друго дјеше Уљеша војвода,
Треће дјеше Мрњавчевић Гојко.
Град градили Скадар на Бојани,
Град градили њри јодине дана,
Три јодине са њрисџа мајсџора,
Не мојоше џемељ јодинџи,
А камоли саградиџи града:
Шџо мајсџори за дан ја саграде,
То све вила за ноћ обаљује.
(Стефановић Караџић, 1845, стр. 115)*

Циљ епске песме *Зидане Скадра* није историјска документарност, те се не треба задржавати на тумачењу истинитости или неистинитости података које доноси. На овом месту треба указати на мотив узиђивања „танане невјесте – Гојковице младе” у темеље тврђаве која је због неприступачног терена у свести народа створила слику о тешкоћама приликом њене

¹⁰ О могућим историјским везама Мрњавчевића са Скадром и њиховом утицају на усмену књижевност видети Божић, 1976, стр. 20–34; Бајовић, 2020, стр. 73–99.

изградње. Како би натприродно биће – вила омогућило успешну изградњу, неопходна је жртва достојна монументалне грађевине (Ђерић, 1997, стр. 35, 45). Она је пронађена у лику супруге најмлађег и најправичнијег брата, која је најмлађа и најплеменитија међу јетрвама. Гојковица је због одавања тајне Вукашина и Угљеше својим супругама донела ручак радницима и тада је узидана у темеље. Пошто је била млада мајка, молила је неимара да јој остави отворе на дојкама и на очима како би свог малог сина отхранила и како би могла да га гледа. На крају је дато објашњење о постанку лековитог праха на зидинама тврђаве (Стефановић Караџић, 1845, стр. 117–124).

Садржај српске епске песме по главном мотиву сличан је албанској песми коју је записао Екар. У првом случају, оснивачи града су српске историјске личности, осим Гојка Мрњавчевића, док су у другом случају то само именом познати Роса и Фа. За разлику од средњовековних помена тврђаве Росафе у српским текстовима, у усменој традицији каснијег периода град се наводи као Скадар на Бојани. Име Росафа је и даље било у употреби и бележе га путописци XIX века у својим списима (Јиречек, 1959, стр. 494). Оно је забележено и у песми *Rozafati*, која представља албанску верзију *Зигања Скадра* (Skendi, 1954, стр. 51). Према овој песми, три брата хришћанске вере граде тврђаву и све што мајстори преко дана ураде, ноћу се уништи. Браћи је један светац саветовао да зазидају једну од својих супруга у зидине и то ону која донесе ручак. Два старија брата су прекршила обећање, али је најмлађи чувао тајну и није упозорио своју жену да не долази. Када је најмлађа жена стигла са јелом, мајстори су је зазидали уз остављање отвора за дојке, очи, руке и ноге како би одгајила своје мало дете (Skendi, 1954, стр. 52–53).

Поред сличности између српске и албанске верзије о зидању Скадра, постоје и незнатне разлике, али је суштина обе песме иста.¹¹ Није могуће утврдити која песма је старија и у које време су могле настати. Њихов значај заснива се на неговању традиције и преношењу прича о оснивању овог важног града, који је од почетка свог постојања заузимао истакнуто место у управно-територијалном смислу.

Марин Барлеције је вероватно први записао усмено предање о оснивачима Скадра и њиховим потомцима, издвајајући их од потоњих владара ознаком на маргини „Први оснивачи Скадра”. Митски оснивачи града Роса и Фа владали су дуго и успешно, а у народном сећању је остало сачувано да их је наследио „цар Немања, који је држао под својом влашћу Епир, Македонију, Далмацију, обе Мизије и цело ново Римско царство” (Barleti, 1504, стр. c ii r): „quibus deinde successisse ferunt (ex hac: quae inter homines memoria extat) Nemagnanum quendam imperatore qui Epiri, Macedoniae, Dalmatiae utriusque Mysiae totiusque nouae Romae Imperium habebat” (Barleti, 1504, стр. c ii r). Затим се бележи генеалошко стабло „цара Немање”. Њега је наследио

¹¹ О разликама између српске и албанске верзије о зидању Скадра видети Стефановић, 1933, стр. 266–268.

слепи син Урош (Urosius), кога су и поред физичког недостатка прихватили за владара због способности и врлина.¹² Уроша је наследио син Стефан, а њега син јединац Урош, који је име добио по свом деди: „ei Stephanus filius in Imperio successit et unicum filium Urosium nomen Avi referentem reliquit” (Barleti, 1504, стр. с ii r). Урош је био последњи владар из ове породице јер није имао деце и живећи повучено, у тишини, његову државу поделили су истакнути великаши: „Hic vitam silentio et absque liberis pertrasiit cuius Imperii proceres eius inter se partiti sunt” (Barleti, 1504, стр. с ii r – с ii v).

Излагање о оснивачима Скадра и њиховим непосредним потомцима, Барлеџије закључује подацима о подели царства између четири великаша: кнеза Лазара, жупана Николе Алтомановића, синова краља Вукашина и Балше I (Barleti, 1504, стр. с ii v).¹³ Подела српског царства на четири дела између поменутих личности и њихових наследника појављује се још у *Краљевству Словена* Мавра Орбина, *Бранковићевом летопису* и старим родословима (Ђирковић, 1968, стр. 310–311). Овај податак може указивати на коришћење истог извора при писању. Барлеџије се у даљем излагању усредсређује на историју породице Балшић у чијем се територијално-управном подручју налазио Скадар од 1359. до 1396. године. Како би се одржао континуитет власти од наведених оснивача града, за Балшу је наведено да је рођен у породици „цара Немање”: „prole Nemagnami imperatoris natus est” (Barleti, 1504, стр. с ii v; Рудић, 2021, стр. 17, 23).¹⁴

Барлеџије је при писању сегмента о генеалогiji оснивача Скадра могао користити неки данас непознат писани извор и усмено предање. Из самог текста се уочава да „цар Немања”, који влада знатним делом територије Византијског царства, не може бити велики жупан Стефан Немања (1168–1196). У питању је његов праунук, краљ Стефан Урош II Милутин (1282–1321), који је српску државу проширио на југу, на рачун Византијског царства крајем XIII века (Ћирковић, 1998, стр. 205). Његов син Стефан Урош III Дечански (1321–1331) наставио је очеву освајачку политику.¹⁵ Територијални опсег који Барлеџије наводи највише би одговарао српској држави у време владавине цара Стефана Уроша IV Душана (1331–1355), после чије смрти

¹² Особа која има физички недостатак према средњовековном схватању не може бити владар јер ту функцију могу обављати само Божји изабраници којима физички изглед није нарушен. Уколико би целина тела била нарушена, сматрало се да је особа изгубила Божју подршку (Срејовић и др., 1981, стр. 464).

¹³ Балша I владао је „облашћу Бојане у суседству Скадра” (Рудић, 2021, стр. 44).

¹⁴ За синтетички преглед историјских извора о пореклу породице Балшић видети Рудић, 2021, стр. 15–36.

¹⁵ Стефан Дечански је након неуспешне побуне против оца 1314. године ослепљен и послат у Цариград. После смрти краља Милутина 1321. године крунисан је за српског краља и поред физичког недостатка. У изворима се наводи да је њему вид чудом враћен, те је због тога прихваћен за владара (Срејовић и др., 1981, стр. 464–465, 496–497). Слепи Урош, кога Барлеџије помиње, стога може бити једино краљ Стефан Дечански.

долази до урушавања царства под владавином његовог сина Стефана Уроша V (1355–1371) (Срејовић и др., 1981, стр. 440, 503, 508–510, 566).

Поставља се питање како је дошло до повезивања Немањића, почевши од краља Милутина до цара Уроша, са оснивачима Скадра који су познати само у народном предању у широј околини овог града. Може бити да је два века владавине српске династије Немањић над Скадром оставило трага у народном сећању. Међутим, како је дошло до замене личности великог жупана Стефана Немање и његовог праунука краља Милутина тешко је дати тачан одговор. То би се донекле могло објаснити појачаним интересовањем за ово подручје у последњим деценијама XIII века. Наиме, познато је да је Скадар представљао једно од важних средишта државе краљице Јелене, мајке Драгутина и Милутина, која је господарила крајевима у Зети, Требињу, око Плава и Горњег Ибра (Срејовић и др., 1981, стр. 356, 439, 462). Након ње, управу над овим подручјем добио је као млади краљ Стефан Дечански, који је вероватно поседовао двор у близини Скадра. У подграђу, на реци Дримац, његов син и престолонаследник Душан боравио је у свом двору као управник Зете (Срејовић и др., 1981, стр. 508–509; Антоновић, 2003, стр. 53–544).

Историјски значај града у држави Немањића нашао је одраза и у народној традицији, али се његово оснивање везује за Мрњавчевиће. У томе се српска епска песма *Зидане Скадра* разликује од легенде коју је забележио Марин Барлеције. Његовом наводу о легендарним оснивачима Скадра, који носе имена Роса и Фа, насталих деобом познатог назива града, више би одговарале песме и приче настале на албанском језику. Тако би се помен народног језика („vernacula lingua”) у делу могао довести у везу са албанским, на коме је писана легенда о оснивању Скадра коју је Барлеције користио као извор (Barleti, 1504, стр. с ii r). Међутим, приметна је велика подударност у мотивима између српске и албанских верзија о оснивању града, те се не може потпуно осветлити њихов међусобни утицај. Новина коју Барлеције доноси је немањићко наслеђе. Иако је основан вековима пре Немањића, Барлеције као непосредне потомке легендарних оснивача наводи краљеве Милутина и Стефана Дечанског и царева Душана и Уроша.

Анализом сегмента о оснивању Скадра на Бојани у делу *De obsidione Scodrensi* (*О ојсаги Скадра*), које је написао римокатолички свештеник Марин Барлеције, указали смо на слабо познате наводе Немањића као наследника митских оснивача Скадра. Најранија прошлост Скадра, његово оснивање и историјски развитак, због недостатка извора нису до краја проучени. Велика временска дистанца и недостатак историјских извора допринели су настанку предања о најранијој историји Скадра. Предање се временом уобличио и као такво је интегрисано у писане изворе. Барлеције је при писању користио један такав извор, а онда је и он сам оставио писано сведочанство за наредне генерације.

Анализа историјских и легендарних наратива о Скадру показала је сличност легендарних представа које описују оснивање овог града у песмама насталим на српском и албанском језику. Основни мотиви којима се одликују народне песме о оснивању Скадра доводе се у везу са општим моментима о подизању грађевина и жртвовању младих жена. Барлеџије није изложио детаљно предање, већ је само навео имена личности којима се приписује оснивање града. То су Роса и Фа, брат и сестра, чија су имена изведена поделом речи Росафа, назива који је Скадар понео по месту рођења светих мученика Сергија и Вакха, а због манастира који је њима посвећен у градском дистрикту. Посебан значај овог дела представља помен Немањића као наследника легендарних оснивача Скадра, што до сада није примећено у историјским изворима. Овај, за сада, усамљени помен, није могао настати случајно, већ је последица историјског значаја Немањића на подручју Скадра и његове околине, који је представљао један од већих центара у овом делу Јадранског залеђа. Из наведеног се може закључити да је континуирана двовековна српска власт над Скадром оставила трага у његовом дистрикту, те је временом настала другачија интерпретација предања о оснивању града. То сведочи о српској, немањићкој традицији у Скадру, која је још увек била присутна на крају XV века, када је Марин Барлеџије писао своје дело.

Извори

- Барлети, М. (2018). *Опсада Скадра 1478. Срби бране ствару њресџионицу* (прев. Дијана Писаревић). Нови Сад: Мунгос.
- Даничић, Ђ. (1864). *Рјечник из књижевних стварина српских. Дио њређи Р-Ђ*. Биоград: Државна штампарија.
- Мартиновић, Н. С. (1962). *Цетињски љетиојис*. Цетиње: Централна народна библиотека НР Црне Горе – Друштво библиотекара НР Црне Горе.
- Првовенчани, С. (1988). *Жиџије Свејој Симеона* (прир. Љиљана Јухас-Георгиевска). Београд: Просвета – Српска књижевна задруга.
- Стефановић Караџић, В. (1845). *Српске народне њјесме*, књ. 2. Беч: Штампарија Јерменскога манастира.
- Јстребов, И. С. (1904). *Стара Србија и Албанија: Путевџа записки*. Београд: Државна штампарија Краљевине Србије.
- Barleti, M. (1504). *Marini Barletii de obsidione Scodrensi ad serenissimum Leonardum Laurentanum, aristocrat. Venetae principem. Conciones variae a Meumethe, turcarum principe et ab aliis militia praefectis artificiose compositae*. Venise: Bernardino de Vitali.
- Barleti, M. (2012). *The Siege of Shkodra: Albania's Courageous Stand Against Ottoman Conquest, 1478* (Trans. and Ed. by David Hosaflook). Tirana: Onufri Publishing House.
- Hecquard, H. (1858). *Histoire et description de la haute Albanie ou Guégarie*. Paris: Arthus Bertrand.

Литература

- Антоновић, М. (2003). *Град и жуџа у зетском приморју и северној Албанији у XIV и XV веку*. Београд: Историјски институт.
- Антоновић, М. (2010). Скадар. У: С. Мишић (ур.), *Лексикон градова и њихова средњовековних српских земаља према писаним изворима* (стр. 254–258). Београд: Завод за уџбенике.
- Бајовић, Р. (2020). Историјска позадина усменог епског наратива о зидању Скадра на Бојани. *Анали Филолошкој факултету*, 32 (1), 73–99. <https://doi.org/10.18485/analiff.2020.32.1.5>
- Божић, И. (1976). Зета и Мрњавчевићи. *Прилози за КЈИФ*, 42 (1–4), 20–34.
- Божић, И. (1979). *Немирно Поморје XV века*. Београд: Српска књижевна задруга.
- Ђерић, Г. (1997). *Смисао жртве у традиционалној култури Срба*. Нови Сад: Светови.
- Јиречек, К. (1914). Скадар и његово земљиште у средњем веку. *Гласник Српској географској друштва*, III (3–4), 149–171.
- Јиречек, К. (1959). Преносење имена места преко легенди светаца. У: М. Динић (ур.), *Зборник Констанијина Јиречека I* (стр. 493–497). Београд: Научно дело.
- Кораћ, В. (1961). Св. Сергије (Срђ) и Вах на Бојани. *Стијаринар*, XII, 35–44.
- Радонић, Ј. (1942). *Ђурађ Касириој Скендердеј и Арбанија у XV веку (историјска грађа)*. Београд: Српска краљевска академија.
- Рудић, С. (2021). *Балишићи: њихови Зеџе*. Београд: Центар за напредне средњовековне студије.
- Срејовић, Д., Мирковић, М., Ковачевић, Ј., Ивић, П., Ђирковић, С., Максимовић, Љ., Калић, Ј., Богдановић, Д., Ђурић, В. Ј., Ферјанчић, Б., Благојевић, М., Бабић-Ђорђевић, Г. и Михаљчић, Р. (1981). *Историја српског народа, прва књига: од најстаријих времена до Маричке дивље (1371)*. Београд: Српска књижевна задруга.
- Стефановић, С. (1933). Легенда о зидању Скадра. У: С. Стефановић (прир.), *Студије о народној поезији* (стр. 245–314). Београд: Штампарија Ж. Мацаревећа.
- Суботић, Г. (1958). Краљица Јелена Анжујска – ктитор црквених споменика у Приморју. *Историски гласник*, 1–2, 131–148.
- Ђирковић, С. (1968). Коментари и извори Мавра Орбина. У: М. Орбин (ур.), *Краљевство Словена* (стр. 291–428). Београд: Српска књижевна задруга.
- Čoralić, L. (2007). Mletački podanici i osmanlijski prognanici – skadarski iseljenici u Mlecima (XIV–VIII st.). *Zbornik Odsjeka za povijesne znanosti Zavoda za povijesne i društvene znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti*, 25, 59–102.
- Ćirković, S. (1998). Tradition interchanged: Albanians in the Serbian, Serbs in the Albanian late medieval texts. In: G. Charalambos (Ed.), *The Mediaeval Albanians* (pp. 195–208). Athens: Centre for Byzantine Research.
- Detelić, M. (2007). *Епски градови: лексикон*. Београд: Српска академија наука и уметности – Балканолошки институт.
- Hosaflook, D. (2012). Marin Barleti's masterpiece, *The Siege of Shkodra*: A historical review. *Mediterranean Journal of Social Sciences*, 3(8), 79–84.
- Hoxha, G. (1998–1999). L'autre nom du château de Shkodra. *Cahiers Balkaniques*, 28–29, 19–30.

Тврђава Розафа: историјски нарајиви о оснивању Скадра на Бојани у делу О опсади Скадра Марина Барлеиџа

- Jensen, M. S. (2022). Marin Barleti (c. 1460–after 1512) and the system of patronage. *Nordic Journal of Renaissance Studies*, 18, 235–249.
- Mitrović, K. (2015). *Benediktinci na području Barske nadbiskupije i Kotorske biskupije (9. stoljeće – 1571)*. Kotor: Ministarstvo kulture Republike Crne Gore – JU Kulturni centar „Nikola Đurković”.
- Pall, F. (1938). *Marino Barlezio, uno storico umanista*. Bucaresti: Imprimeria nationala.
- Skendi, S. (1954). *Albanian and South Slavic Oral Epic Poetry*. Philadelphia: American Folklore Society.

Dragana M. MILIĆ

Université de Niš

Faculté des sciences humaines et sociales

Département d'histoire

Niš (Serbie)

Forteresse Rozafa: histoire et récits historiques sur la fondation de Shkodra sur la rivière Bojana dans *Le siège de Shkodra* écrit par le prêtre Marinus Barletius de Shkodra

Résumé

Le sujet de cet article est l'analyse du passé le plus ancien de la ville de Shkodra dans l'ouvrage *De obsidione Scodrensi (Le siège de Shkodra)*, écrit en latin par le prêtre catholique Marinus Barletius. À la fin du 15e siècle, un habitant de Shkodra – Marinus Barletius – écrivait une brève histoire de sa ville natale, décrivant les sièges et la reddition de la ville aux conquérants turcs, mais fournissant également des informations sur la fondation de la ville. Cet ouvrage n'a pas fait l'objet de recherche approfondie dans les études historiographiques serbes. En raison de la grande distance historique, nombreuses sont les histoires et légendes sur la fondation de Shkodra sur la Bojana, préservées dans la mémoire des personnes vivant dans cette région. L'analyse des sources historiques et des récits légendaires sur Shkodra révèle une similitude avec les motifs du poème épique *La construction de Shkodra* et avec les légendes associées à la fondation de cette forteresse. Enfin, le but de cet article était de présenter une généalogie peu connue présentant certaines membres de la famille Nemanjić comme héritiers des fondateurs mythiques de Shkodra.

Mots-clés: Marinus Barletius; Shkodra; Rozafa; Moyen Âge; famille de Nemanjić; fondation du Shkodra; légende.

Ovaj članak je objavljen i distribuira se pod licencom *Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International* (CC BY-NC 4.0) | <https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/>.

This paper is published and distributed under the terms and conditions of the *Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International* license (CC BY-NC 4.0) | <https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/>.